

PILEGRIMEN OG PILEGRIMEN FRA ZANTE

Grundtvigs Udkast til en apologetisk Fortælling.

Ved HENNING HØIRUP

BLANDT Grundtvigs efterladte Papirer findes to ejendommelige Frag-
menter, det ene betitlet *Pilegrimen*, det andet *Pilegrimen fra Zante*¹⁾, som her begge skal fremlægges i deres Helhed. *Svend Grundtvig*, der muligvis kan have syslet med Tanken om at udgive disse Haandskrifter (han har taget en Afskrift af begge Mss., som findes vedlagt Originalerne), har dateret dem begge til 1821—22, med den Be-
grundelse, at „Grækernes Opstand omtales“. Den tidligste Mulighed for Affattelsen bliver altsaa Marts—April 1821²⁾.

En Bestemmelse af Fragmenternes literære Genre er ikke uden Vanskelighed. Ganske vist betegner *Svend Grundtvig* i sin Kopi ligefrem det første Haandskrift som „Selvbiografi“ og det andet som „begyndt Digtning paa Grundlag af „Pilegrimen““, og i hvert Fald den sidste Angivelse synes hævet over Tvivl: det andet — saa hurtigt opgivne — Udkast forudsætter tydeligvis „Pilegrimen“, hvis navnløse „Ungersvend“ nu navn- og stedfæstes som *Niketas*, boende i det fortryllende *Zante* (= *Zakyntos*). Det foreliggende andet Fragment virker — for sig selv betragtet — som Optakten til en historisk Roman. At Grundtvig straks har opgivet denne Form, kunde skyldes, at han indsaa det umulige i at forene Forlæggets udpræget nordiske Tankeverden

¹⁾ Fragmenterne beror i Ny kgl. Saml. 3647, 4°. I 1. Det førstnævnte Ms. bestaar af 7 paginerede Læg samt 2 upaginerede, det andet af 1 upag. Læg. Se iøvrigt „Oplysninger om Mss.“ S. 28 her!

²⁾ Det hedder det paagældende Sted: „... i Forbigaaende sagt, *Grækernes Opstand* er, efter *Stats-Retten* i *Tyrkiet*, aldeles lovmæssig ...“ (*Pilegrimen*, Læg 5 v). 7. Marts 1821 erklærede *Ypsilantis* alle Grækere i Opstand, se Grundtvig: „Mands Minde“, 1877, S. 405. Om Grundtvigs „store Tanker om den græske Opstand“ se samme Skrift S. 407 ff. — Fragmenterne er, hvad ydre Dateringskriterier angaar: Skrift, Sideafmærkning med „i. j. n.“ (i Jesu Navn) og Bikubepapiret fra C & I H (onig), nær beslægtet med de bevarede Udkast til Forsvarsskrifter for Kristendommen fra 1823.

med det valgte græske Milieu. Men hvilket Motiv kan Grundtvig have haft til dette Forsøg? Hvad ligger bag den mildest talt mærkelige Ide: at ville udarbejde en historisk Roman — udspillet i Grækenland! — men med selvbiografisk Sujet? At hans Optagethed af den græske Opstand skulde have forledt ham til en saadan Camouflage, vilde dog være mer end gaadefuldt, saafremt „Pilegrimen“ virkelig var ment som en egentlig Selvbiografi. Forklaringen maa vistnok søges deri, at begge Fragmenter har haft et helt andet Sigte end at give en Selvbiografi, og her lægger baade det ydre og indre Slægtskab med „Forsvarsskrifterne“¹⁾ den Formodning nær, at disse to Udkast i Virkeligheden er *Grundtvigs første Forsøg paa at skrive det Forsvarsskrift for Kristendommen*, som optog ham saa stærkt, da han stod ved Afslutningen af sine store historiske Oversættelsesarbejder og havde optaget en Præstegerning i Hovedstaden²⁾.

Den væsentligste Indvending mod denne Placering af de to Fragmenter i Gruppen af „Forsvarsskrifter“ er, at „Pilegrimen“, som det foreligger, nærmest har Karakteren af *en kombineret aandshistorisk og selvbiografisk Allegorese*. Den aandshistoriske Tendens i Skriftet er imidlertid klart overordnet den selvbiografiske; det ses allerede af den gennemgaaende Modstilling af paa den ene Side: „Mahomeds blege Halv-Maane“ som Symbol for Rationalismen med dens „Fornuft og Oplysning“ og paa den anden Side: den glemte eller foragtede nordiske Aand og „den i Verdens-Havet nedgangne Christus-Soel“ (Læg 1 r 2). Denne Modsætning mellem Tidens matte Uaand og Fortidens daadfulde Liv og Tro belyses ved Skildringen af „Ungersvendens“ aandelige Pilgrimsfærd; en Stund daaredes han af den „mahomedanske“ Fornuftdyrkelse, men ved Mindet om Fædrene føres han tilbage først til den Aand og Kraft, som er udtrykt i Nordens Mytologi, og siden til den endnu langt mægtigere, som Kristendommen indebærer. Det selvbiografiske Tilbageblik tjener saaledes i Virkeligheden et apologetisk Formaal.

En Sammenligning med det andet Brev af Grundtvigs næstsidste

¹⁾ Hertil maa regnes en Række kortere Udkast som: Himmel-Brevet med Sandheds Seigl eller Bibelens Nød-Værge (fasc. 93 i Grundtvig-Arkivet), Dialogen mellem Tilhøreren og Præsten (fasc. 94), en ubetitled Homili (fasc. 96) og „Lovtalen“ (fasc. 98; dette Ms autodateres 16. Okt. 1823). Endvidere kan „Værne-Pligten“ (fasc. 104) medregnes. Desuden foreligger to meget omfangsrige Mss fra 1824: „Brevveksling mellem Nørre-Jylland og Christianshavn“ (fasc. 99) og — som det sidste — „Om Christendommens Tro-Værdighed“ (fasc. 97). Jfr. Steen Johansen: Bibliografi over N. F. S. Grundtvigs Skrifter I, 1948, Nr. 388 og 393 (det som 388 e anførte Ms er dog et Udkast til et Kapitel af „Lovtalen“, fasc. 98).

²⁾ Se Fortalen til „Nyaars-Morgen“, 3. Udg. 1901, S. 26 f.

store Udkast til et Forsvarsskrift, af Begtrup kaldet „Brevveksling mellem Nørre-Jylland og Christianshavn“¹⁾, viser, at Grundtvig netop ansaa det for en velegnet apologetisk Taktik at give et nøje sammenstillet Billede af Tiden og af sin egen „Bane, saa tro og saa klart, som det staar [i] min Magt“. Det „selvbiografiske“ Anlæg af „Pilegrimen“ lader sig saaledes ikke anvende som Argument mod Forstaaelsen af Skriftet som apologetisk. Forskellen mellem disse Grundtvigs to Behandlinger af „Tiden og min Bane“ ligger hovedsagelig deri, at den højtsvungne Allegorese i „Pilegrimen“ er opgivet i „Brevvekslingen“ til Fordel for en langt mere nøgtern, sagligt biografisk Fremstilling; ogsaa fra denne Side set kan „Pilegrimen“ fortrinligt høre med til de apologetiske Udkast, om hvilke Grundtvig selv siger, at Formen blev „snart saa poetisk, at jeg fandt, den var slet ikke skikket til at vise sig paa det døde Hav“ (Fortalen til „Nyaars-Morgen“). I de afgørende Hovedsynspunkter og Vurderinger ligger begge „Billeder“ derimod, som vi skal se, paa Linie med hinanden.

Hvad der først undrede mig ved Svend Grundtvigs kategoriske Betegnelse af „Pilegrimen“ som Selvbiografi, var det overraskende i den Tanke, at Faderen saa tidligt skulde have syslet med Planer i den Retning. Skulde Grundtvig virkelig — allerede i 1821—22 — have overvejet at skrive en egentlig — eller under den historiske Romans Form camoufleret — Selvbiografi? Helt udelukke denne Mulighed kan man naturligvis ikke. I Grundtvigs egne Anmærkninger til den biografiske Artikel om ham selv i „Conversations-Lexikon der Gegenwart“ 2. Bd. 1839²⁾ hedder det: „Saa blandede nu end Minderne er fra Langeland og Egelykke, hvor jeg endog tildeels følte mig meget ulykkelig, saa ere de dog saa rige og æventyrlige, at et Billede af dette Tidsrum i mit Liv, da alle Strænge berørtes, alle Kræfter vaagnede og den oldnordiske Livs-Anskuelse sammengjærede med den Christelige, vilde være det mest poetiske, jeg kunde frembringe.“ Svend Grundtvig har aabenbart opfattet sin Faders Manuskript som et Tilløb til et saadant „poetisk Billede“ af denne bevægede Periode i hans Liv, og denne Opfattelse søger sin Retfærdiggørelse i den Tolkning af Digterens egen Udviklingsgang, som „Pilegrimen“ giver og som faktisk forlener dette Ud-

¹⁾ U S (= Udv. Skrifter ved Begtrup) IV S. 228 ff. Dette Brev er det eneste hidtil udgivne større sammenhængende Uddrag af „Forsvarsskrifterne“. — Mens Grundtvig i „Brevvekslingen“ gennemfører Billedet af sin Bane i 1. Person, har han i „Pilegrimen“ (ligesom i den omarbejdede Dagbog, se U S I S. 12 ff) valgt at skrive i 3. Person, men glider dog undertiden over i 1. Person (se senere her S. 17 Linie 14!).

²⁾ Aftrykt i „Christian Molbech og N. F. S. Grundtvig. En Brevvexling“, 1888, S. 219—222.

kast med dets væsentlige Værd for en Nutidslæser, — et Værd, som dog ingenlunde bliver ringere, fordi man forstaa Grundtvigs Skildring af sin Aandsudvikling og Kamp med Datidens fremherskende Strømninger som skrevet ikke i primært biografisk Øjemed, men i kristeligt-apologetisk.

Grundtvig benytter i „Pilegrimen“ ligefrem sine egne Dagbogsop-tegnelser som Forlæg til en Del af Skildringen; det drejer sig efter al Sandsynlighed især om de nu manglende første 11 Blade af Dagbogen 1806, hvis Indhold vi derved faar øget Kendskab til¹⁾; han synes ved Indgangen til det nye Aar først at have set tilbage paa det foregaaende Kriseaar, hvori hans „Naturalisme“ forstyrrede sig selv²⁾, idet han maatte gøre den dyrekøbte Erfaring, at Samvittighedens Røst, det Hel-ligste i Mennesket, ej giver Hjertet Lyst og Kraft til Lydighed, men fordrer kun med Strængthed, hvad vi fattes³⁾. I et derpaa følgende Fremblik (hvoraf vi hidtil kun har kendt et af Grundtvig i 1815 fore-taget Udtog) har han gjort sig sine „rimelige“ Tanker om den Hjælp, „Jesu skønne Lære“ kunde yde ham i Nøden, „hin lyse Sols glands-fulde Straaler, der sprede saa blid en Varme trindt sig.“⁴⁾ I „Pilegri-men“ giver Grundtvig nu et Referat af de fortsatte Dagbogsbetragtning-er, der ender med en Fortvivlelsens Beslutning om oprigtig at prøve „den foragtede Vei, som *Jesus Christus* . . . har banet, som Hans Til-bedere, som ogsaa mine ædle Fædre har betraadt! Kan jeg heller ikke der vinde Kraft og finde Fred, nu, saa maa det dog være en Trøst i al Elendigheden, at have prøvet det . . . og tabe kan jeg ikke, hvad jeg ikke har . . . : hvad Hjertet kalder Kraft og hvad Samvittigheden kalder Fred, og nøies kan jeg ikke med hvad Verden kalder Dyd, og Kroppen gode Dage.“

Men „Pilegrimen“ giver mere end et Bidrag til Belysning af Krisen i Grundtvigs 22. Leveaar; hele hans „mythologiske Periode“ (1806—10) faar her sin festlige Beskrivelse, mættet med kraftige mytolo-giske Lignelser, og slet ikke — som Tilfældet kan være med hans tid-ligere Tilbageblik paa sit Levned i Aarene efter det kristelige Gen-

¹⁾ Pilegrimen Læg 2 v—r 2, se Noter her S. 29—30 Note 10 og 12!

²⁾ „Brevveksling“, U S IV S. 230, se her S. 29 Note 6!

³⁾ Pilegrimen Læg 1 v 2.

⁴⁾ Saaledes hedder det i det eneste bevarede Brudstykke, det af Grundtvig udskrevne Parti af Dagbogen 1806, se Værker i Udvalg (= V U) I S. 97. Skønt Grundtvig i sit biografiske Tilbageblik 1815 udtrykkelig vil citere det første Sted, hvor *Christus* nævnes i hans gamle Dagbog (fra 1806), findes Kristi Navn faktisk ikke i det udskrevne, men derimod i „Pilegrimens“ refererende Gen-givelse af Dagbogens Fortsættelse: „den foragtede Vei, som *Jesus Christus* . . . har banet“. Det hedder derefter: „Saa tænkte Ungersvenden, saa skrev han omtrent i sin Dagbog, ved Udgangen af et uroligt Aar“.

nembrud — præget af Proselytens overdrevne Selvfordømmelse; tværtimod har han nu, saa meget senere, set sig i Stand til med forbløffende Genoplevelseskraft at genkalde de svundne Aars Grundstemning, Tone og Tendens, og han har kun ledsaget Fremstillingen med mild Retraction; han tillægger det mytologiske Stade Værdi baade i sig selv og som menneskelig Forberedelse til det kristelige, og denne sidste Sammenhæng understreges paa det stærkeste. Grundtvig har næppe nogensinde givet en mere livfuld Skildring af „Asarusen“, fra dens Forudsætning i „denne underlige Lyst til at vandre mellem Skyggerne, fremforalt mellem Fædrenes Skygger, i Danmarks tykke Skove, paa Norges og Islands nøgne Klipper“ og til dens Højdepunkt, hvor han — som Hadding — sætter sig op, bag Odin, paa Sleipner, og rider saa fort over Land, over Strand.¹⁾ Man ihukommer Fortalen til „Nordens Mytologi“ 1808: fra min Barndoms Dage erindrer jeg ikke „nogen mere levende Smerte end den, jeg følte ved at læse hos *Hvitfeld*: at Vi Intet vidste om de gamle Guder. Det var, som om jeg paa engang gennemrystedes af Ahnelsen om Deres Herlighed, og af Spaadommen: at Deres *Liv* skulde, i sin Tid, vorde Betingelsen for *mit*.“ Hele „Pilegrimen“ kan læses som en Udlægning af denne Sætning, som en ny og dybere Tolkning af dens Mening, set i Lyset baade af hans kristelige Gennembrud og af hans senere, genoptagne Sysselsættelse med „de vise Oldinge: *Snorro* og *Saxo*, i hvis Spor jeg da [i Studenteraarene] henvandrede mod Eddas mystiske Skov“²⁾. Baade i Billed- og Ordvalget har Skriftet Smag af det nylig udstandne, lange Kværtsæde hos Ungdommens Heroer, og Stilprægets Ejendommelighed forhøjes ved den — ogsaa fra mange af Grundtvigs Stridsskrifter lige fra „Kronikens Gienmæle“ til „Kirkens Gienmæle“ — velkendte løftede Diktion, hvori den nordiske Sprogføring er sammensvejset med en typisk gammeltestamentlig Stilform: de profetiske „Retstrætter“³⁾. Ligesom Profeterne indstævner Fortidens Historie som Kronvidne mod Samtidens Slaphed og Vantro, holder Grundtvig her Rettergang over Tidens „Caricatur-Titaner“ ved Hjælp af Historiens Kraft-Bevis. Deres Afmagt fremlyser klart af, at de aandelig talt kun formaar at sætte „et haardnakket Nei, dette Nul, der næppe kan nævnes“ mod Fortidens Tusinder!⁴⁾ De har glemt ikke blot den bibelske, men ogsaa den filo-

¹⁾ Pilegrimen Læg 1 v 2 og 3 r 2.

²⁾ N M 1808, S. XVI—XVII.

³⁾ Hyppige bl. a. hos Deuterocesaja. Som Eksempel nævner jeg Læg 4 v: „I Caricatur-Titaner! som kalde eder klogere end alle forbigangne Slægter og maae vel tænke, I er stærkere ei blot end alle andre Guder, men selv end den Guderne Gud, Hvem I jo vil foreskrive Love . . .“ Se videre her S. 20!

⁴⁾ Pilegrimen Læg 4 r 2.

sofiske Børnelærdom og da især den Hjørnesteen i denne, som udgøres af *Aarsagernes Grundsætning*.

Selv havde Grundtvig, under *Børge Riisbrighs* Kateder, lært, at der intet er i Virkningen, som ikke har været i dens Aarsag¹⁾. Grundtvigs Anvendelse af Aarsagssætningen er, selvom han som Historiker ogsaa har Interesse for „nærmere“, empiriske Aarsager, i sidste Instans ontologisk: han vil slutte sig til de historiske Virkningers egentlige, ultimative Grund²⁾. Saaledes forstaaet kan han kalde Aarsagernes Grundsætning for et Glimt af „Solen i Aandernes Rige“ (Bethlehemsstjernen), som tilsidst nødvendig vil føre den, der er af Sandhed, til Kristendommen, „fordi man umuelig kan see, at al Virkning i Livet maa have en Aarsag, hvori den ligger og hvoraf den udspringer, uden at see Christendommen overstraale Alt hvad der som Lys har skinnet paa Jorden“³⁾. Det er den dominerende apologetiske Tankegang baade i „Pilegrimen“ og i Begyndelsen af „Brevvekslingen“, at Aarsagernes Grundsætning, set — som Grundtvig vil det — i *Historiens* Lys, maa føre til Erkendelse af, at den Kraft, der ytrede sig i det gamle Norden, langt overgaar Virkningerne af Oplysningstidens Aand, og at det Liv, som Kirkehistorien bevidner i Fortiden, var uendeligt rigere end det Skin-Liv, som er Resultatet af den rationalistiske Kristendomsforfalskning. Denne Tese faar baade sin psykologiske og erkendelsesteoretiske Belysning ved Henvisning til „Ungersvendens“ Livserfaring. „Livet, Kraften var det, som stedse drog dig til de gamle Dage“ (Læg 2 r). Hjertets „Lys-Attraa, som Skin kan aldrig tilfredsstille“, førte ham til den Overbevisning, „at førend *Baldur* i *Christus* steg fra Hel, var ingensteds, i Hedning-Land, saa lyst og levende som her i Norden.“⁴⁾

Aarsagernes Grundsætning formuleres i „Pilegrimen“ saaledes: „Hvad der i Aandens Rige, hvad der *med Ord*⁵⁾ har virket store Ting, er selv noget Stort, og, i det Mindste, ligesaa stort, som Alt, hvad det har virket“. Grundtvig mente sig som Historiker berettiget og forpligtet til „at bedømme Tings *historiske* Vigtighed efter deres Virkninger“⁶⁾. Jeg maatte, skriver han i „Brevvekslingen“⁷⁾, nødvendig bøje

¹⁾ B. Riisbrigh: *Prænotiones philosophicæ*, 1783, Log. § 33.

²⁾ I Modsætning til nyere Filosofi, der jo ikke vil anerkende nogen første (absolut) Aarsag.

³⁾ Pilegrimen Læg 8 r—v.

⁴⁾ Pilegrimen Læg 9 v og 4 r.

⁵⁾ Læg 5 r 2. I en følgende Betragtning tager Grundtvig udtrykkelig Afstand fra sin Ungdoms Erkendelsesidealisme; dengang tænkte han, at det kommer ikke saa nøje an paa det bestemte Navn og de historisk givne Ord, hvori Aabenbaringen møder os — „Name ist Schall und Rauch“ ! —, men kun paa den Ide, man selv vil lægge deri. (Læg 6 r).

⁶⁾ *Verdens Krønike* 1817 S. XXVII.

⁷⁾ U S IV S. 231.

mig dybt for *Aarsagen* til alle de store, unægtelige *Virkninger*, jeg af den christne Kirkes Historie kendte¹⁾). Hermed er det erkendelsesteoretiske Bindeled mellem hans mytologiske og hans historisk-kristelige Stade paavist; Broen over Kløften mellem disse er Aarsagernes Grund-sætning. „Middel-Punkten“ i hans mytologiske Periode var „den Sandhed, at Alt, hvad der er Ædelt, Stort og Kraftigt i Mennesket, er en Guddoms-Virkning“²⁾). Saaledes betragtet er hele Nordens Mytologi „et levende aandeligt Udtryk af Aarsagernes Grund-Sætning, af Historiens uforanderlige Konge-Lov“³⁾). Derfor kunde Opholdet i „Eddas mystiske Skov“ berede ham til at se, at „dette historiske Kraft-Beviis især gjør Christendommen Ære, da *dens Ord* unægtelig har virket meer end alle andre Ord tilsammentagne“, ja, til Overflod har bevirket, at de kraftigste Ord, næst dens eget: Grækenlands, Roms og Nordens blev hentet op af deres Grav!⁴⁾).

Denne Opfattelse, som Grundtvig siden fastholdt⁵⁾, kunde dog i hans mytologiske Tid ikke slaa igennem: „hans Hjerter var aabenbar mere i Asgaard end i Bethlehem“⁶⁾ og det var „langt mere Poesiens Verden i det Hele end Christendommen“, han glødede for⁷⁾). Kristenommen stod endnu kun for ham „som Idealet for alle Mythologier“, som „en guddommelig Forklaring af Asa-Læren og Beseigling paa Haabet om det evige Liv“⁸⁾). „Dog, hvem det er en Hjerter-Sag at finde Vei til de Levendes Land kan vel sinke sig underveis“⁹⁾ — men standses kan han ikke. Sandheden vil til sidst — med „den Stærkeres Ret“ — sejre i ham og over ham, som overalt i Aandens Verden.

Man mærker under Læsningen af „Pilegrimens“ stundom tunge, men ogsaa stedvis straalende veloplagede Sider, at Grundtvig her staaer paa Tærskelen til sin Manddoms Værdskatning af „de skønne Dage, hvis Storme ere overfarne“: „Ungdoms-Alderen fra nogle og tyve til nogle og tredive Aar er vor naturlige Heltetid, da Kraften nærmer sig

¹⁾ Jfr. Pilegrimens Læg 1 v: „Ærefrygt for den Aand, hvis unægtelige Virkninger i Verden overskyggede og overstraalede alle Heden-Olds Under-Værker“.

²⁾ US IV S. 231.

³⁾ Pilegrimens Læg 5 v 2.

⁴⁾ Ib. Læg 5 v 2—6 r.

⁵⁾ I Nordens Mythologi 1832 tales der saaledes om „Christi og den Christelige Anskuelses Guddommelighed, for hvilken de guddommelige Virkninger deraf giennem Atten Aarhundreder er et urokkeligt Kraft-Beviis“, se US V S. 401.

⁶⁾ Ib. Læg 6 r; jfr. US IV 231: „selv den Christendommen meer eien-dommelige Betragtning af det timelige Liv, som en Forberedelse til det evige, var hos mig mere *eddisk* end *bibelsk*“.

⁷⁾ Pilegrimens Læg 7 r.

⁸⁾ US IV S. 231, jfr. Pilegrimens Læg 7 v.

⁹⁾ Ib. Læg 7 r 2.

sin Højde, og Haabet har sine lyseste Øjeblikke, det er Livets fulde Vaar og Forsommer, som vi aldrig kan mindes uden levende Deltagelse . . . ; og var nu disse Ungdomsaar en poetisk Gjæringstid og Kampleg for os, . . . da kan under Løbet selv store Uheld have ramt og bitre Sorger knuget os, og vi blive dog partiske for de skønne Dage, hvis Storme ere overfarne, men ved hvis Regn og Solskin *det* opblomstrede alt, hvad der siden har forlystet os, og alt hvad vi endnu tør vente skal bære ønskelig Frugt.“ Til disse Ord i „Mands Minde“¹⁾ føjer Grundtvig det vise Votum, som har sin Gyldighed for „Pilegrimen“: „Vi maa derfor aldrig af nogen, endsige af de mere poetiske Naturer, forlange en *upartisk* Skildring af deres Ungdom, men kun en livlig, efter deres egen Følelse sand Fremstilling; thi det kræver ikke blot Billighed, det er vor egen Fordel, da vi derved lære at kjende et virkeligt Livsmoment af den forsvundne Tid, se et Lysglimt, der virkelig tilhører den . . .“

At Grundtvig, i sit efter min Formening tidligste apologetiske Forsøg har valgt Pilgrimsmotivet og under det let gennemskuelige Billede af „Ungersvenden“ har genoplevet sine unge Aars Kampe i Erindringen, har sin nærliggende Forklaring i den store Rolle, Korstogene spillede for ham i Efteraaret 1810; da syslede han jo med Planer om at skrive et Drama om Korstogene og digtede Romancerne „Pilegrim-mene“, „Peter Eremit“, „Korstogene“ og Opmaningen „Korstog i Nutiden“²⁾. Det var derfor saa ligetil, at Grundtvig, da han først i 20'erne³⁾ atter lagde ud paa et Korstog i Nutiden, begyndte med en allegorisk Fortælling, bygget over Pilgrimsmotivet; han lod dette første Forsøg falde, som altfor poetisk for Tiden, og forsøgte saa — under Indtryk af den aktuelle græske Opstand — at omsmelte det i den historiske Romans Form; siden prøvede han til, Gang efter Gang, i baade Homiliens, Dialogens, Lovtalens, Betragtningens, den kapitelfaste Afhandlings og Brevvekslingens, ja endog det folkelige „Himmelbrevs“ Form! Hele dette mægtige Materiale⁴⁾ lod han forblive i sine rummelige Skrivebordsskuffer, i redelig Erkendelse af, at Forsvarsskriftet, da det omsider var endt som en stor og gedigen, fortløbende apologetisk Afhandling („Om Christendommens Tro-Værdighed“) selv havde sat

¹⁾ Mands Minde 1788—1838, 1877, S. 328.

²⁾ Begtrups Titel, U S II S. 42. I Poetiske Skrifter I S. 188 kaldet „Vækker-Sang“.

³⁾ I den mulige Affattelsestid 1821—23 er jeg tilbøjelig til at ansætte „Pilegrimen“ til sidste Halvdel af 1822 eller 1823.

⁴⁾ Dette vil i Kapitlet: *Grundtvig som Apologet* blive taget op til samlet Under-søgelse i mit Arbejde „Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse. Modsigelsens Grundsætning som teologisk Aksiom hos Grundtvig“.

det Liv til, som han saa ihærdigt havde søgt at indblæse det: „da det omsider lykkedes mig at faa den [Formen] gennemsigtig, saa' jeg med Forskrækkelse, at Livet var forsvunden, men følte tillige med Glæde, at jeg var selv blevet levende igen, og opfyldtes af et levende Haab om at se det samme Guds Under paa mange Tusinde i Norden“. (Fortalen til „Nyaars-Morgen“, 3. Udg. 1901, S. 27). Dette Haab skulde i Tidens Fylde indfries, ikke gennem apologetiske og dogmatiske Skrifter — Grundtvig kalder et Sted med Skel disse sine Bestræbelser for et ham „fremmed Arbejde“, et opus alienum — men da han for Alvor tog sit „egentlige Arbejde“ op som Menighedens Forsanger i Norden.

Tekster:

Se Oplysninger om Mss. S. 28. — Talhenvisninger refererer til Noter S. 29 ff.

PILEGRIMEN

[1] For længe siden vare Kors-Togene ophørte, og regnedes i det oplyste Europa almindelig for det afsindigste, ufornuftigste Foretagende, hvortil Sværmerie og Overtro kunde forlede Mennesket, skiøndt man ei nægtede, at de i forrige Tider, tilfældigviis, havde havt gode Følger, og kraftig bidraget til at forjage den Overtro, der frembragde*), til at styrte det Pavedom, der avlede dem, kort sagt: til Menneskehedens Gavn og Oplysningens Fremme. Efterhaanden fandt vel Enkelte denne Betragtning alt for urimelig, fandt at en saadan Forklaring modsagde og derved ophævede sig selv, fandt, at hvad der saa umiskindelig vidnede om høi Begeistring, om Helte-Mod og Helte-Kraft, umuelig kunde kaldes afsindigt, uden at Staven derved brødes over hele Menneskehedens Adelskab, over al den forunderlige Storhed som beviser, at Mennesket ei blot er det klogeste af alle Dyr, men kan med Liv og Lyst bevæge sig i en høiere Verden, som er Dyret utilgiængelig, i den underfulde Verden, som vi kalde || *Aandens* Rige. Hos Disse blev det da sædvanligt at betragte de gamle Kors-Tog med samme Beundring, som hine Tog til Colchis Theben og Troja, hvis Eftermæle hørirøstet toner i Grækernes Oldsagn, hvis Efterskin det er, som udbreder vidunderlig Glands over Hellas, og det sidste, store Kors-Tog, med *Morten Luther* i Spidsen, maatte da staae ved Siden af Grækernes sidste¹⁾ Helte-Gierninger ved Marathon og Salamis, Thermopylæ, Platæa og Mykale. Men, uagtet Kirke-Historien saaledes aftvang selv de Vantro, som havde mindste Øie for aandig Storhed, studsende Beundring, saa var Beundringen dog kold og tom, ei

*) Udstr.: dem.

blot for kold til at frembringe, selv kun i Ord, et levende Billede af Helte-Bedriften²⁾, men tillige saa tom, at den ei engang var forbundet med Ærefrygt for den Aand, hvis unægtelige Virkninger i Verden over-skyggede og overstraalede alle Heden-Olds Under-Værker, selv om de stode i Mørket, med en Kæmpe-Skikkelse og med en Straale-Krands, der øiensynlig var dem laant, fremtryllet for dem || af Indbildnings-Kraften. Nei, uanfægtet, høilovet, beherskede *Tyrken* det hellige Land, og pralede af at have reist sin Moskee paa Asken af det over al Verden berømte, nu uopreiselige *Salomons-Tempel*, saa de enkelte, stedse færre Pilegrime, som endnu følte Drift og Trang til at knæle ved den hellige Grav, maatte tiltigge sig, og dog i dyre Domme betale Tilladelsen, ja, maatte taale at deres stille Bøn overdøvedes af høirøstet Bespottelse. Saa herskede Tyrken midt i Christenheden, og turde Nogen ymte om at den i Verdens-Havet nedgangne Christus-Soel udbredte anderledes Lys og Liv end Mahomeds blege Halv-Maane³⁾ med det laante, stjaalne Skin, da kaldte hardtad alle de der syndes kloge, det være sig paa Himmels Løb eller Verdens Tarv, det en Forbrydelse imod Fornuft og Oplysning.

Under disse Omstændigheder befandt sig, blandt Andre, en Unger-Svend, der vel enstund ogsaa betragtede Halv-Maanen som det bedste Lys⁴⁾, men kunde dog ei dølgge for sig || selv, at den i Grunden slet intet oplyste, men aabenbarede kun Mørket, kunde vel ikke begribe, hvad det var, som altid drog ham bort fra det Nærværende, tilbage til det længst Forsvundne, i Mørket aldeles Nedsjunkne, men kunde dog ei modstaae og ei laste denne underlige Lyst til at vandre mellem Skyggerne, fremforalt mellem Fædrenes Skygger, i Danmarks tykke Skove, paa Norges og Islands nøgne Klipper⁵⁾. Vel maatte den mangan Gang synes ham selv latterlig, og da skiemtede han med den, men fandt dog, at hvad de ophøiede, som nøiedes med det Nærværende, var kun mindre latterligt, for det Sørgeliges Skyld, det førde med sig, den Sløvhed og Slaphed, den Bug-Forgudelse og Ringeagt for det Dybeste, det Helligste i Mennesket: *Samvittighedens Røst*, som det var Galenskab at skiemte med. Med sig selv og hele Verden skiemtede han da, indtil han nødtes til at føle, at Samvittighedens Røst ei giver Hjertet Lyst og Kraft til Lydighed, men fordrer kun med Strængthed hvad vi fattes⁶⁾; forgiæves stirrede han da med Suk til den blege Halv-Maane, som havde Ord for i Kamp at gjøre Under-Værker, og fandt, den lyste kun i stille Veir, forsvandt under Stormen, naar Bølgerne bruse, og lod sig kun stundum tilsyne mellem de |2| kulsorte Skyer, som for selv at kundgiøre sin Afmagt⁷⁾. Magtesløst, tænkte han da i slige Øieblikke, *dødt* og *magtesløst* er altsaa det Lys, man nu hylder og ophøier, dødt og magtesløst i al indvortes Kamp, der er for ærlig til at skjule sig under et

fredeligt Skin, en stille Over-Flade; saa var det dog visselig ei med hvad der kaldtes Lys i gamle Dage, thi brændte de end, som det synes, dunklere, saa havde de dog Kraft, og, uden Kraft, hvad er da Mennesket vel meer end Støv, hvad er da Lyset meer end *Skin!* Det var det altsaa, Livet, Kraften var det, som stedse drog dig til de gamle Dage, hvis Kæmpe-Skygger vidne usvigelig om hvad der var engang tilsyne, men er nu forsvundet, om hvad Mennesket engang har været, men er ikke meer! Og, hvorfor ikke? Fordi de gamle Dages Lys er ubegribeligt? Hvad siger det, naar deres Liv er ogsaa ubegribeligt, og stort og ønskeligt! Men det er dog vanærende for Mennesket, for det oplyste, fornuftige Menneske at troe, hvad han ei kan begribe, tage Fornuften fangen under Troens Lydighed⁸⁾, og styrte sig tilbage i Mørket, i Sværmerie og Overtro! Velan, lad saa være, kald det kun vanærende! jeg⁹⁾ kan og vil jeg ikke nægte, det er større Ære, med Menneskets ophøiede Maal for Øie, ved eget Lys og egen Kraft at naae det, || men, vel at mærke, at *naae*, og *ei* at *forfeile* det, og her staaer jeg, ved Foden af en Klippe, paa hvis Tind jeg skimter Maalet, tør ei vende Øiet bort, og kan dog, ved egen Kraft, det føler jeg, ei meer end *blot i Tankerne* nærme mig det, kan ei *virkelig* i *Sandhed* gjøre et eneste Skridt op ad den steile Klippe-Væg, og hvor er da Æren jeg haver at tabe, hvor, uden i Tankerne, i den tomme magtesløse Indbildning! Bort da med Snak om Ære, hvor ingen er at vinde! Her maa spørges: hvad er klogest, hvad er forsvarligst¹⁰⁾? At staae her, kæmpende til ingen Nytte med sig selv, for at gjøre det Umuelige mueligt, indtil man synker træt og udmattet, synker i Graven, eller, hvad end er værre, opgiver Maalet, og søger sin Lyst i at synke, hvor man ei kan stige, kan man forsvare det for sig selv, og for *Ham*, der maa nødvendig have Magt, som Han har Mæle i Samvittigheden, kan man forsvare det, naar hist gaaer en Stie, underfuld banet, paa hvilken det er vist, at Tusender, hvis Fodspor kiendes endnu, saa høit vi kan øine, at de kom, ved Tro paa det ubegribelige Lys i det Mindste saa høit, som vi kan see! Nei, nei, lad hvem der vil, hvem der er stærkere end jeg, paa egen Haand tilkæmpe sig den Dydens || Krone, det Fredens Hjem, jeg ogsaa efterhiger, Gud veed med mig, jeg kan det ikke, og, i Herrens Navn, saa gjør jeg da mit Bedste, naar jeg ærlig oprigtig prøver, om det er mueligt endnu at stige paa den gamle Stie, den foragtede Vei, som *Jesus Christus*, som Han, der var, jeg veed ikke hvad, men var, saavidt jeg kan skiønne dog meer end et Menneske¹¹⁾, var, det kan jeg see og føle, i det Mindste langt meer end jeg, den Vei, som Han har banet, som Hans Tilbedere, som ogsaa mine ædle Fædre har betraadt! Kan jeg heller ikke der vinde Kraft og finde Fred, nu, saa maa det dog være en Trøst i al Elendigheden, at have prøvet det, ei af en ussel

Ærgerrighed, af en tom, hovmodig Indbildning, at have ladet sig hindre fra hvad der staaer i Menneskets Magt, og tabe kan jeg ikke, hvad jeg ikke har, hvad jeg længe nok forgiæves, efter Viismænds Raad, har kæmpet for, og af Nødvendighed har sukket efter, tabe kan jeg aldrig hvad jeg ikke har: hvad Hjertet kalder Kraft og hvad Samvittigheden kalder Fred, og nøies kan jeg ikke med hvad Verden kalder Dyd, og Kroppen gode Dage.

Saa tænkte Unger-Svenden, saa skrev han omtrent i sin Dagbog, ved Udgangen af et uroligt Aar¹²⁾, og var det end, som slige Sely- || betragtninger i Dagbogs-Stil, sædvanlig ere, meer hvad han fandt rimeligt, end hvad han følte dybt som fast Beslutning, saa betegnede det dog en virkelig Vende-Punkt i hele hans Tanke-Gang, og fra nu af skiemtede han ikke meer med Fortids Skygger, men vandrede tankefuld imellem dem, og drømde vaagen sære Drømme om Sammenhængen mellem Aarsag og Virkning, mellem det ubekjendte Lys, som havde skinnet over Hedenold og de bekjendte Helte-Gierringer det havde forarsaget, og som det da nødvendig maatte ligne, maatte aabenbare sig igiennem. De gamle Skove var ham nu ei længer mørke, men giennemstrømmedes af et vel dunkelt men lifligt og underfuldt Lys, og vrimlede af Nattergale, som sang indtagende om Kæmpe-Lyst og Kæmpe-Smerte; Klipperne var ham ei længer øde eller nøgne, thi der vandrede i Nord-Lysets underlige Skin, Aser og Jetter, Klipperne gienlød af Dværgeres Hammer-Slag og revnede for Thors, og fra hver Gran skreeg Ravnen, ei som Ravne-Unger nuomstunder, men som Odins Ravne der fløi over Tidens Hav, og udtrykte i dunkle men dybe Galdre-Toner hvad de opnsusede, det er hvad der anede, aandede dem.

|3| Her er godt at være, sagde Unger-Svenden, her vil jeg bygge og boe, med *Njord* og med *Skade*, snart paa det høie Fjeld, snart ved det store Hav¹³⁾; nu har jeg fundet mit Fæderneland. Her er raat, siger man, her er koldt, her er dødt, ingen Soel, ingen Glands, hverken Blomst eller Løv, ingen brægende Lam, ingen sjungende Lærke, kun Ørne og Ravne og Krager, kun Ulve og Bjørne, kun Skrig af Rov-Fugle, og Tuden af Rov-Dyr¹⁴⁾! Velan, lad saa være! her er dog Kraft og Høihed, og et Lys som huger mig! Her er raat, siger du, o ja, som man vil, som man tager det, jeg er selv ikke slebet, betakker mig høilig for at slibes saa glat og saa pæn, som Dagens Dukkemænd, og hvad var der blevet af Mennesket, hvis Nordens Kæmper havde været slebne som *Horatser* og *Ovider*, som alle Sydens Folk i hine Dage, da de *Romere* og *Græker*, som I raabe paa, I Papegøiers Efter-Snakkere! nedsjunkne i Blødhed, badende sig vellystig i den gule Tiber, blinde for alt Evigt, alt Guddommeligt i Himlen og paa Jorden, dannede det || store, gruelige Dyr-Rige, havde, som Fenris-Ulven slugt baade Solen

og Maanen, som Midgards-Ormen omsnoet hele den bekiendte Verden, forgiftet alle Vande, og bænkedede nu, som *Hel*, alle Folke-Stammer i det store Lig-Hus. Hvad var der blevet af Verden, hvis der ei havde været et Valhal i Norden, et Samfund af Aser og Helte, som, da Himlinghøis Vogter¹⁵) saae Muspels Sønner og Loke, saae Roms Legioner og Cæsars Snekker, saae dem og stødte i Hornet, Gjallar-Hornet, som da reiste sig til Ragnarokes Kamp, opoffrede sig selv for Alfaders Rige, trøstende sig med Opstandelsens Haab, naar *Balder* nu igien omsider kom fra *Hel*, naar det Onde var ei meer, naar Jorden, fornyet, eviggrøn, opsteeg af Havet, og Gimles straalende Guld-Borg oplodes for alle ærlige, kiække, giennem Ragnarokes Skiærs-Ild rensede, luttrede Kæmper! I sige, jeg sværmer, jeg drømmer¹⁶)! Ja, af Trasken i Lag med Kvæget, i Spor af || Fæ-Fod er jeg en erklæret Fiende, og kunde jeg flyve, da var det min Lyst, og kan jeg kun flyve i Drømme, saa drømmer jeg da, drømmer mig ind mellem Heden-Olds Guder og Kæmper, flyver og farer med dem, under Brynje, sætter mig op, bag Odin, paa Sleipner, og rider saa fort over Land, over Strand¹⁷), og er end de gamle Slag-Sværd mig for tunge, saa bruger jeg Buen, og skyder til Maals efter Loke, og lover i Bjarke-Maal Heltenes Daad¹⁸)! Hvad mener I da vel, jeg ændser det Skrig, de Skiælds-Ord af Daarer og Blinde, af Loke besatte, af Jetter forgjorte, usle Dvæрге, som aldrig kan drømme sig høiere end op af Myre-Tuen, deres Fængsel og Værksted, soelblinde, dagskye Stakler, som bæve, naar de lugte Lys, og skjule sig i Mørket, eller staae forstenede for Morgen-Røden! Hvad mener I, jeg ændser Sligt, hvad rager mig vel hele denne Pinde-Verden, som skal forgaae, hin usle Sammen-Flikning som I kalde Lærdom og Viisdom, Skjønhed og Smag? Hvad er det andet end hvad || det var hos udartede, udmarvede, gudeblinde Græker og Romere, som sank til *Hel* for Gother og for Longobarder, afmeiedes som visnet Græs med det Nordiske Slag-Sværd, henveiredes af Aserne og deres Æt, af dem, hvis Drape jeg kvæder, og vil fremdeles kvæde¹⁹), som Skjolde-Klang i Sværde-Møde, som Hamre gaae paa Jern, saa det skal runge i Døgnets Øre, saa Dvæрге skal lære, hvad det var for Kæmper, hvis Land de besmitte, hvis Høie de pløie, hvis Minde de spotte, lære det, bævende selv for deres blotte Efter-Mæle: den matte Efter-Klang af Drapen og af Odde-Messen, deres Sværd og Pile sang i Hildurs Leeg! Hvad taler I om Kulde, Død og Mørke! Ja, var I *Christne*, var Stjernen over Krybben over Huset i Bethlehem, var den eders Lys, var den eders Soel, var I Kæmper som de pinte Vidner, som de christne Helte, der gjorde meer end indtog Stæder, *overvandt* |4| *sig selv*²⁰), da saae, da var I meer end alle Aser, da kunde I gaae skarpt i Rette med Hedenolds Kæmper; men da gjorde I det ikke, da spottede I ikke *Maa-*

nen fordi den ei har *Solens* Liv og Glands; thi da troede I, at Gud satte begge paa Himlen: Solen til at lyse og herske om Dagen, Maanen og Stjernerne til at skinne og raade om Natten²¹), da priste I ei Sydens Hedninger for Viisdom, og kaldte ei Augusti Dage gyldne, uden med Øiet bortvendt fra Roms Uteerlighed, henvendt mod Øster-Lide, hvor den gyldne Soel frembrød, da sagde I med mig, at førend *Baldur* i *Christus* steg fra Hel, var ingensteds, i Hedning-Land, saa lyst og levende som her i Norden. Men I er hverken Christne eller Hedninger, I er som uden Gud i Verden; thi hvad I forguder er kun eders eget fattige, usle, verdslige Begreb, og hvad der er en Skam at nævne. Hvad er vel *Christus* for eder andet end En som I og eders Lige, kun lidt stærkere, med nogle flere Dyder og slet ingen Laster, Guds Søn, som I selv kunde være, || naar I blev oversat i Billed-Sprog, og kunde finde Jøder, som var dumme nok til at tage Messing for Guld og lade sig radbrække paa, det var ægte. Og hvad er, hvad *kan* I da, I Caricatur-Titaner! som kalde eder klogere end alle forbigangne Slægter og maae vel tænke, I er stærkere ei blot end alle andre Guder, men selv end den Gudernes Gud, Hvem I jo vil foreskrive Love, lære hvad Han kan, og hvad Han ikke kan, hvad Han maa og hvad Han ikke maa, om Han vil ellers være eders Gud og eders Ven, eders ydmyge Tjener, som lader eder selv raade paa Jorden og sørge, som I vil, for eders timelige Lyksalighed, og indskrænker sig til at give eder den evige, om der er nogen, som en Tilgift, I med eders Dyder og især med eders Kamp for Dyd og Oplysning mod *) gammel Christendom og al anden Overtro har ærlig og suurt fortjent. Men nu, hvad er I saa da, hvad veed, hvad kan I saa da? Sige om Alt hvad I ikke forstaaer: det er Kiærlinge-Snak, Sværmerie og Overtro, om Alt hvad der kraftig bestrider og beskiæmmer eders Selv-Klogskab: det er *Fanatisme* **), || som burde brændes, før den brænder os, før den igien optænder de møisommelig ***) udslukte Kiætter-Baal²²)! Ja, det kan I sige, det kan vi daglig høre, men det er og, saavidt jeg veed, det Eneste I *aandelig* kan, det eneste *Ord* I have at sætte mod *Aand*, mod Vildfarelsens, saavelsom mod Sandhedens *Aand*, det Ord kan eders Peblinger føre saa godt som eders graahærdede Viismænd, men har jeg ret forstaaet eder, saa er det ogsaa Alt, saa skal, naar Munden saaledes har gjort sit Mester-Stykke, Hænderne sørge for Resten, den verdslige Arm i det Mindste binde hver uforskammet Mund, som vover at tale Ord, I ikke forstaae, langt mindre kan gien-drive, Ord der ei er døde og kolde, som eders, men levende og glø-dende, i de forsvundne Dages *Aand*, som I tænkte, havde aldrig været til, eller var, til Verdens og til eders Lykke, alt for længe siden hen-

*) Udstr.: *Bibel-Ordet*.

**) Ms.: *Fanatiisme*.

***) Ms.: *møisomlelig*.

sovet, og skulde vel bare sig for at opstaae. Men er nu et haardnakket Nei, dette Nul, der neppe kan nævnes, er det Alt, hvad I, aandelig talt, har at sætte mod Fortidens Tusinder, hvad *er* I da? er Nogen vel, aandelig talt, || enten meer eller mindre end hvad han *kan*, hvad han *formaaer*? Er I saa kloge, at I har glemt eders Børne-Lærdom, ei blot den bibelske, den veed jeg vel, I overseer, men selv den philosophiske! I har jo dog vel hørt i eders Barn-Dom, at i Aandens Rige gælder endnu uforandret den gamle nordiske Hirdskraa og Vitherlags-Ret saa godt, som da Kong *Rolf* sad over bredden Bord med sine Kæmper, og bad hver Giæst kun frit *tage* Sæde, hvor ham lystede, og lod ham da Kaaret at tage til Takke ved Stakle-Bordet, eller giøre sig Plads paa Kæmpe-Bænken. Vilde Nogen da sidde Høisædet næst, han maatte drages med *Bjarke* først, og saa maatte hver giøre fyldest for sin Plads, ved at kaste den Kæmpe, der sad. Saa er det Sæd i Kongens Gaard, til Dagenes Ende, og hvem der indbilder sig, det gælder kun om, at lure paa Lejlighed, naar Bænken er ledig, for uden Kald at komme til Høibords, han tage Skade for Hjemgiæld, naar det dønner under Ros med de Danske Hofmænd²³), naar Kæmperne komme af Leding, hver søger Sæde, som han plejer van, og spiller Bold med den Pusling, der krøb til Veirs.

[5] Saaledes omtrent tiltalde Unger-Svenden sin Tids-Alder, saaledes beskrev og besvarede han den herskende Tone, og han havde upaatvivlelig Ret, undtagen forsaavidt man aldrig har Ret til at prale, og ligesaa lidt til at glemme det Større over det Mindre, Hoved-Sagen over Biting, Mennesket over Kæmpen, Christus over Odin, den hellige Grav over Kæmpe-Høiene fra Heden-Old. Den eneste Undskyldning, der her kan komme ham til Gode, er at Ungdom og Viisdom, Kraft og Ydmyghed kun sjelden gjør Eet hos Menneskens Børn; men var hvad der førde Ordet, i hans Dage, som en kraftløs Olding, der er stolt af at famle i Mørket, da havde han, ei blot i Marken, men ogsaa paa Thinget, godt ved at forsvare sig mod en saa uforsvarlig Myndighed, og at det virkelig var saa, viste Erfaringen; thi mod saa haarde og sandsynlige Beskyldninger i en saa afgjørende Tone, og i hvad Modstanderne kaldte selv et kraftfuldt Sprog²⁴), maatte disse nødvendig have forsvaret sig med Andet end Ukvems-Ord og hvad der, aandelig talt, ei engang kan nævnes, de maatte nødvendig have forsvaret sig med gien-drivende Grunde, hvis de havde *kunnet*, og *kunde de ikke*, havde han unægtelig Ret over dem. Det synes jo vist nok at være en høist *barbarisk* Lov, den gamle Hird-Skraa, hvorpaa han beraabde sig; thi hvilket Barbarie vilde det ikke være, om Retten skulde sidde i Spyd-Stagen, saa grove Knolde, ubehøvlede Bengler, uden Verdens-Klogskab, Smag og Leve-Maade, blot fordi de var de Stærkeste, og || sad maaskee til Høibords, engang i gamle Dage, da man ei var klogere, og vidste, som *Stærk-Odder*, ei at sætte Priis paa Politur Finhed, paa Kundskab og

Dannelse, Konst og Talenter, om disse Grobianer skulde derfor have Ret til at smide smukke Folk paa Dørren, som mæisommelig havde arbeidet sig op fra ingen Ting; men naar man ret betænker sig, maa man dog tilstaae, at Bebreidelsen for Barbarie kun rammer dem, der vil indføre Loven i den sandselige Verden, altsaa kun dem, man i vore Dage er meget overbærende imod, dem der i Staterne vil atter gjøre *Næve-Retten* giældende, saa Hænderne, og i det Hele, Kroppen, skal have Lov til at raade sig selv, uagtet det kun kan skee paa *Hovedets*, og dermed i Grunden paa hele Legemets Bekostning. Hvor disse Barbarer fik Overhaand, der maatte baade Staten og Skolen snart blive *tyrkisk*, thi det er den tyrkiske Grundsætning, at *Kroppen* er *Hoved-Sagen*, og at man har Ret, som man har fysisk Magt, saa, i Forbigaaende sagt, *Grækernes Opstand* er, efter *Stats-Retten* i *Tyrkiet*, aldeles lovmæssig, medens enhver saadan *Selv-Tægt*, overalt hvor *Hovedet* giælder for den synderligste Part af Mennesket, er aldeles lovstridig. I *Hovedets* || egen Verden derimod, det er: i Tanke-Kredsen, i Aandens Rige, hvor *Sværd* betyder: *Ord*, og *Styrke Kraft*, der giælder nødvendig den Stærkeres Ret, og Bestræbelsen for *der* at gjøre den giældende, fører ikke til, men *fra Barbariet*, bestrider den tyrkiske Grundsætning i *Staten* og *Skolen* saavel som i Kirken; thi det er aabenbart, at *Sandhed* maa ligesaavel have *Magt* som *Ret* til at gjøre sig giældende, hvor man blot kan stride *mandelig* med *Grunde*, og hvor de *vægtigste Grunde* nødvendig maae seire, fordi det følger nødvendig af *Aarsagernes* urokkelige *Grund-Sætning*, der vel i Logiken er Vand, men i Historien Lys, et Lys, der, med *Kæmpe-Skridt*, adspredet det *Mørke*, der nys hvilede over Menneske-Livet, og blotter Alt, hvad der, uden indvortes Kraft, kun skryllede i *Mørke*, saa det sees i sin hele *Nøgenhed* og *Afmagt*. Hvad der i Aandens Rige, hvad der *med Ord* har virket store Ting, er selv noget Stort, og, i det Mindste, ligesaa stort, som Alt hvad det har virket; men Alt hvad der i Aandens Rige vil giælde for meer end det, *blot med Hovedet*, kan virke, er yderlig || *Smaat* og *Ubetydeligt*, er tyrkisk *Indbildskhed*, som med tom, opskruet, høitrvænde *Snak*, og, i det Hele, med *Kroppen* vil hæve sig over hvad det med *Hovedet* staaer under, saa lyder *Aarsagernes Grund-sætning* i Historien, og er ugiendrivelig, saasomt den udtales med levende *Røst*, saa det gaar alle dens *Modstandere* som det gik *Loke* i *Mythen*, da han tabte *Vædde-Maalet* om sit *Hoved* ²⁵⁾; thi vel beholdt han det, ved kløgtig at anmærke, det hængde ved *Kroppen*, som var hans egen; men *Munden* maatte han give til *Priis* for *Syl* og *Risp* ²⁶⁾. Saaledes er hele Nordens *Mythologie* et levende aandeligt *Udtryk* af *Aarsagernes Grund-Sætning*, af *Historiens* uforanderlige *Konge-Lov*, af *Kraft-Ideen*, og naar man opdager det, da begriber man Unger-

Svendens Dristighed, da seer man, det var ingen Sag, med en saadan *virkelig Stærk-Odder* i Bag-Haanden, at tale store Ord og pukke paa sine Kæmper, som dog syndes kun at være til i hans egen Indbildning. At nu dette historiske Kraft-Beviis især gjør Christendommen Ære, da *dens Ord* unægtelig har virket meer end alle andre Ord |6| tilsammen-tagne, og har, blandt Andet, virket, at de kraftigste Ord, næst dens eget, at *Grækenlands* og *Roms* og *Nordens* Ord, der engang laae dybt begravede, igien kom til Live, det er vist nok soleklart, og vilde være Nok til at beskiæmme Alt hvad tyrkisk er, Alt hvad der, virket selv ved Christendommens Ord, har vovet at spotte, eller dog at hæve sig over det; men det er ei til Roes for Unger-Svenden; thi skændt han bød Odin i Hlidskjalf bøje sig for Herren ved Guds høire Haand, saa var det dog mest, fordi han, da Aarsagernes Grundsætning var, som Kraft-Idee, blevet ham klar, umuelig kunde andet; men hans Hjerte var aabenbar mere i Asgaard end i Bethlehem, saa det gik med ham, som med Hakon Adelsten, der rykkede den hedenske Jul nogle Dage frem fra Vinter-Natten, for at den, i *Jule-Øllet*, kunde, paa en Maade, sammenflyde med den christelige²⁷). Paa *Navnet*, tænkte han, kommer det dog ei saa nøie an, som paa *Ideen*, og *Ordet* er i alt Fald ikke saa paalideligt som *Aanden*, saa tænkte han, uden at agte paa, at den *Idee* der ikke ligger i *Navnet*, den ligger *udenfor det*, den *Aand*, der ei *) || samler sig i *Ordet*, sværmer adspredt i *Luften*, og at den Aand man indbilder sig at finde i et Ord, som ikke svarer til den, ei indeholder og udtrykker den, *den* Aand o: den usynlig virkende Kraft, der i *Ordet* maa skabe sig et nyt Legeme, *den* har man selv bragt med, hvad enten den saa er større eller mindre end [den] der bygde det vragede Ord til *sit* Tabernakel. Har nu Bibelens *Ord* virket aandelig kraftigst i Verden, saa følger det af sig selv, at enhver Aand som vil hæve sig over det, er, *for saavidt, tyrkisk*, at den, opblæst af sit eget Intet, finder sin Herres Huus for ringe, sin Over-Mands Ord for lidet til sig, og drømmer om at kunne, ved en ny Skabelse, vel ikke overgaae sig selv, men dog sin Herre og Mester. Denne Daarskab, som aabenbar har avlet alt Sværmerie i Christenheden, indtil selv den mindste af alle Aander, som vel snarere maatte kaldes en Uaand, || selv det usle *Kiød-Hoved* o: kiødelig Fornuft, under Titel af Aand, erklærede det aandeligste Ord for saa crast og sandseligt, at der af *Kiødhoved-Aanden* nødvendig maatte skabes et nyt til værdig at udtrykke *Christendommens Aand*, det er: til værdig at udtrykke den Aand, man ene og alene kiender af det Ord, man vrager, og som, udtrykkende sig i dette Ord, har virket de største aandelige Vidunder paa Jorden. At *Kiød-Hovedet*, for hvem *Aand* og *Vind* er eenstydige Ord, kunde faae saa dumt et Ind-

*) Udstr.: lever.

fald, er godt at begribe, men at et Hoved, hvori Nordens Kæmpe-Aand gik sin Forklaring imøde, droges, saa at sige, med Kiød-Hovedet om Daarskaben, det var uforklarligt, naar man ikke vidste, at i Grunden føier Hovedet dog altid Hjertet, raader Kvinden, selv i Studere-Kamret, meer end Manden tænker.

(*) Naar der imidlertid er Sandheds-Kiærlighed i Hjertet, kan det umuelig vare længe, med slige Selv-Modsigelser, saa naar man || først har seet, at der i Aandens Rige er Høi over Høi, og at Christi Aand er den Høieste, lærer man snart, at **) Discipelen er ligesaa lidet over sin Mester, som Tjeneren over sin Herre ²⁹⁾, ligesom man ogsaa snart maa føle, det er klogest, ubetinget at holde med den Stærkeste, og betragte Hans Rige som sit *rette Fæderne-Land*.

Saaledes gik det Unger-Svenden, da han nærmede sig den Alder, i hvilken man pleier at vælge sig den Syssel man stadig vil drive, og den Bopæl, man vil betragte som sit Hjem. Hvem der har keget ind i Aandens Rige, staaer da paa Kors-Veien, og maa, da Fjeder-Hammen gierne er halv, om ikke heel opslidt, tænke paa at bruge sine egne Lemmer, og sætte sig |7| ***) ned i den Verden, der huger ham bedst, og som han herefter, kun for en kort Tid, som til Søes, vil forlade, med mindre han nødes dertil. Han har da Valget mellem Aandens og Legemets Verden, bosætter han sig i hin, da veed han, der er mange Savn, megen Spot og meget Had at bære; saalænge han ved Legemet er bundet til en Verden, der kun elsker hvad dens eget er, og hader naturligviis hvad der forsmaaer og fordømmer den, taaler det kun af den sværmende Ungdom, som man af gode Venner naar de har en Ruus, kan taale meget, og kan selv more sig ved deres drøie, stundum træffende Indfald, men bryder paa Timen, hvis det gientages for Alvor i ædrue Stemning . . .)

Det var nemlig aabenbar langt mere Poesiens Verden i det Hele end Christendommen, hvis Forsvar Unger-Svenden førde og som han glødede for, især i dens nys aabenbarede nordiske Skikkelse ³⁰⁾; Hjertet drev ham ud for at oplede Fredens Land, og for at han skulde finde det, aabnede Herren hans Øine, men allerede ved det første Skridt

*) Dette og det følgende Afsnit er indklammet i Ms.

**) ((Aand bruger ingen Statholder, men er det selv, og bruger kun alle ringere Aander, som sine underdanige Tjenere, da den mindre Kraft altid nødvendig *indeholdes* i den større, og at det altsaa er i det Mindste en Næsviis-hed, der hævner sig selv, naar Frey breder sig i Høisædet paa Hlidskjalf og tænker: nu kan det lade, som jeg var Odin, til Han kommer selv)) ²⁸⁾. Ordene fra: „Aand bruger . . .“ til „. . . Han kommer selv“ er dobbelt indklammede, og Stykkets Slutning, fra „altsaa er . . .“ er overstreget.

***) Det følgende, til Parentesen slutter, er udstreget i Ms.

standsede han, og fandt det nemmere og fornemmere at boe i Kæmpe-Landet, hvor man vel bestandig maatte stride, men vandt ogsaa glimrende Seire, hvor || man vel immer maatte døe, som Valhals Einherier, men stod dog op igjen, og havde det Haab, efter Ragnaroke, at vinde en uforstyrret og hæderlig Fred. Christendommen stod da for ham kun som en guddommelig Forklaring af Asa-Læren og Beseigling paa Haabet om det evige Liv, men skulde den *kun* være det, da maatte den ikke tages alt for strængt efter Ordet, da kunde ikke de ebraiske Skrifter være det eneste Gamle Testamente, men maatte have en Syster eller Broder i Edda³¹⁾, da maatte Troen ikke være det eneste Saligheds-Middel, men Gierninger, kun anderledes Helte-Gierninger, end hvad man sidst kaldte Dyder, være et stort og uundværligt Hjælp-Middel, da maatte man, ved Christendommens Lys tilkæmpe sig det evige Liv, og altsaa, da Christus havde brudt Isen, ogsaa kunne det, kort sagt, da maatte baade det Gamle og det Ny Testamente finde sig i kun at være saa aandeligt og ubegribeligt, som Nordens Kæmpe-Aand fandt rimeligt og ønskeligt, da maatte Bibelen lade sig fortolke, rette og forklare af Edda, da maatte Arianismen, som den var hos Gotherne, Pelagianismen som || *) den kan tænkes i den høie bispelige Kirke være den sande Christendom.

Dog, hvem det er en Hjerte-Sag at finde Vei til de Levendes Land kan vel sinke sig underveis, og glemme Reisen over Herberget, naar det behager ham . . . **)

*

*

*

[8| ***) (Man maa vel sige, det er kun den, der har været blind, som skønner ret paa Synet, og nyder dets Lyst i hele sin Fylde, og er det nu saa i Kroppens, hvormeget meer da ikke i Aandens Verden, hvor Alt er os nyt, hvor Synerne, ved at sammensmelte, blive daglig større, og faae aldrig Ende; men ogsaa i Aandens Verden er der en Øiens-Lyst og et overdaadigt Levnet, som frister, og derfor er det intet Under, at Digteren sværmer, men vel, at han kan vorde ædrue, uden at nedsynke i sin forrige Blindhed. Det gik da heller ikke Unger-Svenden bedre, end at ogsaa han sværmede sin Deel, skøndt det med hans Flyven, der, som Strudsens, vel maatte kaldes en Gang paa Vinger, mest bestod i saadanne Udflugter, som i rette Tid var lovlige, men ere altid ulovlige, naar det ene Nødvendige . . .)

*) Udstr.: den vel var i Norden, være den sande Christendom.

**) Hermed (Læg 7, r 2 øverst) slutter den sammenhængende, paginerede Del af Ms. De følgende Udkast findes i to ufuldendte, upag. Læg, jfr. S. 28.

***) Det følgende Afsnit, her sat i Parentes, er indklammet i Ms. (8 r).

Dog, i hans Drømme vil vi her ei følge Unger-Svenden, men kun bemærke, at man vaagen saavel som sovende drømmer mest om hvad man har kiærest, og at Unger-Svenden altsaa, da han drømde mest om Fimbul-Vinter, havde mere Lyst til Hedenskabets end til Christendommens Jul, skiøndt det var ham en afgjort Sag, at Stjernen over Bethlehem var meer end alle andre Stjerner, var Solen i Aandernes Rige. Det vidste han, fordi det || var et Glimt af den der aabnede hans Øie, og fordi man umuelig kan see, at al Virkning i Livet maa have en Aarsag, hvori den ligger og hvoraf den udspringer, uden at see Christendommen overstraale Alt hvad der som Lys har skinnet paa Jorden, thi dens mindste Virkninger er som de Andres de største, og dens eiendommelige ere mageløse, som den Helte-Daad i *Sandhed at overvinde sig selv*.

* * *

[9] *) Det var lystelige Dage eller Nætter, om man vil, ja, ligest vel en *Nyaars-Nat* i Norden, naar alle Stjerner tindre paa den lyseblaa, den dybe, klare Himmel, naar Veiret er stille, Kulden taalelig, Nøgenheden skjult under Snee-Teppet, thi da er det tit for En, som han var i en anden Verden, der ved Storhed, Kraft og dyb Betydning, fuldelig erstattede det Blomstrende, Afvexlingen og Varmen som den fattes. Saa gik det i det Mindste Unger-Svenden, da han indtraadte i den oldnordiske Vinter-Verden, og den mindste Stjerne paa Himlen var ham nu et klarere Lys, end hin eftergjorte Halv-Maane, der hos Mennesket selv, i Jordens Inderste, som dens Drabant, gaaer rundt i Dyre-Kredsen, hvis Billeder vi kalde Lidenskaber, oplyser dem, saa de kan skjule sig og herske under Skin og Navn af den, [der] oplyser dem, og kalder sig en Soel, skiøndt den er koldere end Iis, og har for Straaler kun gloende Pile, hvormed den beskyder det || lille, dunkle Hjerte-Kammer, hvor der boer en Lys-Attraa, som Skin kan aldrig tilfredsstille, og føler, at den sande Soel maa kunne straale, gløde gennem lukte Dørre, maa bevise sin Kraft ved at opkalde Blomster af Jorden, som kan ikke andet end vende sig selv mod dens Lys. Saa klog var Unger-Svenden blevet, at han forstod, der selv i hans vildeste Drømme var mere Lys end i alt det Skin, Halv-Maanen udbredte fra *Averroes*³²⁾ til *Cartesius* og [fra] *Loke*³³⁾ til *Hume* og *Kant*; thi han havde nu lært, at hvad der i **) Skin af Halv-Maanen kun er et Hjul

*) Udstr.: Er nu først *Aarsagernes Grundsætning* kommet til Live, ved, fra Logiken, hvor den kun er en Maskine, at indføres i Historien, i det virkelige Menneske-Liv, er det først engang blevet os klart . . .

**) Udstr.: Logiken kun.

i Tænke-Maskinen: *Aarsagernes Grund-Sætning*, er, naar den, indført i Menneske-Livet, faaer Deel i de Levendes Lys, en i al Evighed forsvarelig Borgen for, at enhver Virkning ei blot har en Aarsag, som en Anledning, men en Grund-Aarsag, hvori den ligger og hvoraf den udspringer, hvis Kraft den aabenbarer, saa at alt, hvad der er meer, end vore Dages Lys kan virke, er unægtelig ogsaa en Virkning af et høiere Lys. Af samme Grund fulgte nu ogsaa, at Christus-Solen stod høit over Nord-Lyset, thi naar man kun veed, der hører Mere til at overvinde sig selv end til at || indtage en Stad, seer [man] strax at hvad der er de største Virkninger af andre Lys er Christendommens de mindste, saa dens Kraft maa, som dens Virkning, være mageløs. Med denne Erkiendelse kan man imidlertid dog være saare uchristelig, sætte sin Lyst i at betragte den ny Verden, som oplader sig for Øiet, saasart . . .

PILEGRIMEN FRA ZANTE

For længe siden vare Kors-Togene ophørte, og regnedes blandt de afsindigste og ufornuftigste Foretagender hvortil Sværmerie og Overtro havde forledet Menneskens Børn, selv paa Malta havde Korsets Banner hørt op at vaie, og af Johannes-Ridderne var hardtad kun som af Tempel-Herrerne, det blotte, tomme Navn tilbage. Over det hellige Land, ei blot det gamle med Davids og Christi, men ogsaa det Ny med Martyrernes Grave raadte nu Tyrken, som vel ei ændsede Koranen stort mere end Bibelen, men var dog Christenhedens afsagte Fiende, var vel endnu deelt i de gamle Partier: Suniter og Schiiter, og havde i sit Skiød endnu avlet et Tredie: de rasende Vechabiter, som foer frem med Ild og Sværd og truede med en fuld Ødelæggelse, men saavel i disse Krige, som i de talrige Oprør, der syndes at ryste det tyrkiske Rige, var det dog kun Spørgsmaalet, hvilken Tyrk der skulde være Sultan, om han fremdeles skulde dele Magten med et Divan og en Mufti, eller være Alt i Eet, og i det Høieste om, hvad Snit Kaftanen, hvad Skikkelse Turbanen skulde have, og hvordan man kløgtigst kunde fortolke || fordreie Koranen; thi i at haane og at hade Christenheden var alle Ulemas, Paschaerne af alle Hesterumper, alle krigførende Partier enige. Selv paa de ioniske Øer løftede nu Halv-Maanen, under Navn af en Beskytter, sig stolt over Korset, og Timen nærmede sig, da selv Smaa-Byerne med *Parga* i Spidsen, paa Kysten af Skander-Begs³⁴) Fæderneland skulde falde, da selv *Sulioterne* mellem deres, som det syndes, uindtagelige Bjerge, skulde nødes til at bukke for det tyrkiske Banner, i troløs Haand.

Under disse Omstændigheder levede paa det fortryllende *Zante* en Unger-Svend, ved Navn *Niketas*, som havde tilbragt endeel af sine Børne-Aar i *Parga* og der indsuget dyb Beundring for Skander-Beg og de gamle Kors-Helte, levende Had til Tyrken og alle Christenhedens Fiender, men havde nu i Ungdoms-Alderen, efter hvad Skik var paa *Zante*, ei blot forsonet sig med Halv-Maanen, men vant sig til at tænke, det var en høist ubillig Fordom, hans Fædre havde havt mod det stolte seierrige Banner, og den || saakaldte falske Prophet, der vel kunde trængt til at lære Menneske-Kiærlighed af Christus, men var, i Øvrigt, langt bedre oplyst og langt mindre overtroisk end de fleste Christne. Det franske Tog til Ægypten havde nemlig virket en heel Omvæltning i Tænke-Maaden paa de ioniske Øer, tildeels endog hos Almuen, men da især blandt dem der vilde regnes for oplyste Folk, saa det blev den herskende Tone, at alle de Religjoner, som havde hersket i Verden, var omtrent lige gode, og havde alle kommet mangfoldige Ulykker afsted, saa det i Grunden var klogest, slet ingen at have, men da ogsaa det, med Hensyn paa den store Hob, var en betænkelig Sag, vilde den tyrkiske, som den simpleste, være mest at anbefale, og kunde, ved nogle faa Forbedringer, blive taalelig selv for oplyste Folk. Hoved-Sagen var imidlertid, at man agtede det hele Kirke-Væsen for et Skue-Spil, der maatte gøres saa lidet tragisk, og saa morsomt, eller dog saa tækeligt, som det var mueligt, indrettes saa fornuftigt, at baade Christne, Tyrker og Hedninger kunde, uden Anstød, bivaane det, hvorfor det naturligiis heelligiennem maatte aande || den høieste Tolerance, og Intet bekæmpe, uden den gamle jøde-christelige Fordom og Overtro, at det var en Saligheds-Sag, enten man kaldte Verdens høieste Aarsag Jehovah, Allah, Zeus, Jupiter eller Fornuften.

Oplysninger om Mss.: I Grundtvigs Ms. til „Pilegrimen“ er kun Læggene 1—7 nummererede; paa tredie Side (r 2) af Læg 7 standser Teksten abrupt (se her S. 25!), efter at Forf. allerede paa de foregaaende tre Sider er begyndt at udstrege og omarbejde i større Omfang, uden at dog Omarbejdelsen er fuldført. Hele Ms. er saaledes ufærdigt fra Grundtvigs Haand. Hvad angaar de to sidste Læg (her betegnet som 8 og 9), er i det første kun godt een Side beskrevet, i det andet godt to Sider. Disse Brudstykker gør Indtryk af at være nye Udkast, hvori Forf. paa en frisk genoptager og videre udfører Temaer, der er anslaaet i det foregaaende. Da Indholdet er af betydelig aandshistorisk Interesse og paa flere Punkter fortrinligt kommenterer Tankegange i det sammenhængende Ms., gengives Fragmenterne fuldstændigt efter dette (S. 25—27). — Om Ms. til „Pilegrimen fra *Zante*“ se tidl. S. 7. — Udstregninger, der skønnes af Interesse for Forstaaelsen, er bragt i Fodnoter. Ny Side i Læggene er betegnet ved ||. Skarp Parentes betegner Udgiverens Tilføjelse.

Noter: 1. *sidste* (Helte-Giærninger) — refererer ikke til den græske Opstand (skønt flere Træfninger under denne udkæmpedes paa de klassiske Slagmarker), men til Perserkrigene, som det fremgaar af Parallelismen: Korstog — Grækernes første Oldtidsbedrifter, Luther — Grækernes sidste Oldtidsbedrifter. — 2. Jfr. Grundtvigs Vurdering af bl. a. Hakes og Spaldings Arbejder om Korstogene i et Ms., der sandsynlig daterer sig fra hans historiske Opvækkelse i 1810 og som er gengivet i U S II S. 29—31. — 3. *Mahomedes blege Halv-Maane* (det osmanniske Rigsvaaben) symboliserer Rationalismen og „Oplysningen“ i det hele. — 4. Som Student (siger Grundtvig i „Brevvekslingen“, U S IV S. 230) henreves jeg straks af Strømmen og tilegnede mig „den naturalistiske Tankegang“ i hele sin Udstrækning og var en af dens ivrigste Forfægtere. — 5. Jfr. Dagbogen for 31. Dec. 1804: „Fædrelandets Historie var stedse min Kjøphest, naar ikke Pligforretninger hindrede eller Adspredelser bedøvede Mig.“ U S I S. 66. — 6. Om Krisen 1805 siger Grundtvig i „Brevvekslingen“ (U S IV S. 230): „Da jeg blev 22 Aar, forstyrrede min Naturalisme sig selv, og jeg veed, det kom deraf, at jeg, under Ringeaagten for alle andre Love, bevarede Ærbødighed for Samvittighedens Konge-Lov, . . . naar man blot lidt alvorlig vil holde Regnskab med sig selv, skal man snart opdage, det er idel Vind, Alt hvad man fortæller om vore naturlige Kræfter til at fyldestgjøre Reenheds og Kiærligheds uforanderlige Lov, . . .“ — 7. Jfr. Dagbogen 5. Dec. 1805: „Hvi skød din Haand Mig ud paa det stormende Hav, og bød Mig tumles hen ad de brusende Bølger . . .“ (U S I S. 88). Svaret giver Grundtvig i „Pilegrimen“: Det var for at han skulde komme udover Naturalismen. Se ogsaa Dagbogen for 1815: hvad der indvortes drev mig til Kristus, var „Erkiendelsen af min Vanmagt og Fornuftens Mangel paa Trøst som kan gjælde i Stridens og Ulykkens Dage“. V U I S. 98. — 8. 2. Kor. 10,5. I sin Landemodetale 1811 om Gejstlighedens Videnskabelighed (Theologisk Bibliotek 5 Bd. 1813, S. 39 ff) rejste Grundtvig Krav om, at Fornuften skulde tages fangen under Troens og al Tanke under Kristi Lydighed, hvilket foranledigede en spydig Anmeldelse i „Dansk Litteratur-Tidende“ (1814, S. 500 ff) og en Afhandling i „Athenes“ Junihæfte 1814: „Et Par Ord om at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed“ (af Andreas Krag Holm). Grundtvig svarede med Skriftet: „Skal vi tro paa Gud eller Athene? eller om Tro og Fornuft“, 1814. — 9. Her glider Grundtvig over i 1. Person! — 10. I Dagbogen for 1815 har Grundtvig afskrevet „en Bemærkning af min Dagbog fra Begyndelsen af 1806, den første Gang Kristus nævnes“, og heri hedder det: „Min Aand er oplyst nok til at fatte Dydens høieste Princip, min Forstand lader sig villig overtude om, at den moralske Lovgivning har sin forbindelse Kraft i sig selv. Men hvorfra henter jeg Kraft til at udføre dens Bud, Kvægelse, naar jeg mattes i Kampen? Det er, som jeg stod mellem Klipper og Afgrunde, en tordnende Stemme byder mig klavre op ad de næsten lodrette [Ms. har: vandrette] Sider paa den nøgne Fjeld, hvis Top er skjult for mit Øie. Skulde det ei her være mig tilladt at skue med Velbehag det Billede af Bjergtoppens smilende Egne, en blid Fører visde mig? Skulde det ei være mig tilladt af hans Haand at modtage en kvægende Drik, der kan styrke mig paa den møisomme Vei? — Vel sandt, min Fortjeneste vorder mindre end da, naar jeg besteg Klippen uden

fremmed Hjælp, uden Haab om en skønnere Standpunkt, men var det ei *langt rimeligere*, at min Fod vilde glide ved det første eller andet Skridt paa den brudte Vei, og jeg nedhvirvles i Afgrunden? — Ja, takket være Jesu skønne Lære, ofte fornyede den mit Mod i Fortvivlelsens Stund og trøstede mig i Nødens Time, . . .“ (V U I S. 97; U S I S. 94—95 og Rønnings Biografi II S. 117).

— 11. Grundtvig placerer atter her „Pilegrimen“ paa sit eget uafklarede Stade før Gennembruddet 1810—11, jfr. Dagbogen 1804, den 23. Juni: „skjønt Jeg ei troer, Jesus var Gud, saasom det forekommer mig urimeligt, veed Jeg dog ei, hvad Jeg skal antage ham for, thi simpel Menneske synes han ei at have været, men snarere Idealet af det fuldkomne Menneske.“ U S I S. 61—62. — 12. Grundtvig refererer efter al Sandsynlighed til den nu tabte Begyndelse af Dagbogen 1806, hvoraf vi kun kender det Stykke, han selv har gengivet i Dagbogen 1815 (se Note 10). „Pilegrimen“ bringer os da vistnok i Læg 2 v — r 2 Fortsættelsen (eller dog et derpaa bygget Referat) af Dagbogscitatet fra Begyndelsen af 1806, sluttende med Ordene: „nøies kan jeg ikke med hvad Verden kalder Dyd, og Kroppen gode Dage.“ Disse Ord (og de nærmest foregaaende) kan ikke eftervises andetsteds i de bevarede Dagbøger, omend tilsvarende Tanker: Lede ved „Eksistensen“ og Trang efter „Liv“ foreligger i den (kun ufuldstændigt bevarede) Dagbogsoptegnelse paa Fødselsdagen, 8. Sept. 1805 og i Optegnelserne af 30. Dec. 1806 (se U S I S. 76 f. og 112). — 13. Se Nordens Mythologi (= N M) 1832, U S V S. 676. — 14. Jfr. N M 1808 S. 142: „naar Bjørnebrummen og Ulvetuden blandede sig med Stormehvin og Bølgebrusen, . . .“ — 15. Heimdal „er Gudernes Skjold-Vagt, og boer paa Himling-Høi (himinbjærg) ved *Gynge-Broen* (bifraust)“, se N M 1832, U S V S. 671, jfr. N M 1808 S. 174 og Græsk og nordisk Mythologi (= G N M) 1847, S. 232. — 16. jfr. N M 1808, S. 5, Noten: „O I Høilærte! som alt skeldte mig for Sværmer, som vel her ville kalde mig latterlig, barnagtig Sværmer, . . .“ — 17. som „da *Hadding* sad under Odins Vinger“, se N M 1832, U S V S. 600, jfr. Noten! — 18. Jfr. „Bjarkemaalets Efterklang“, Danne-*Virke* III, 1817, S. 91—94. — 19. „At fremstille *hvad* jeg saa, som jeg saa det, skal være mit Livs Syssel; at oplade den mytiske Verden for mine Landsmænd og *vidne* om hvad jeg har set, er dennegang mit Øiemed.“ (N M 1808, S. XVII) — 20. Ordsprogenes Bog, Kap. 16, 32. — 21. 1. Mosebog Kap. 1, 16. — 22. H. C. Ørstedes anonyme Angreb paa Grundtvig i „Dansk Litteratur-Tidende“ 1814, Nr. 12—13 kulminerer i Ordene: „Vogner dog op alle Venner af Sandhed og ægte Gudsfrygt! See I ikke det Baal gjenreise sig, hvorpaa *Vanini* brændte? see I ikke det Fængsel paa nye optaarne sig, hvori Galilæi vansmægtede?“ (jfr. hans „Imod den store Anklager“, 1814, S. 25 og 120). Grundtvig behandler Angrebet i „Hvem er den falske Prophet?“ 1814, S. 43, samt i Landemodetalen 6. Okt. 1814, se V U II S. 93 ff. — 23. Jfr. Omkvædet i Visen om Kong Diderik og hans Kæmper (se Anders Sørensen Vedels Folkevisebog I, udg. af Paul V. Rubow, 1926, S. 70). — 24. *Jens Møller*, der baade recenserede Grundtvigs mytologiske Værker og hans Verdenskrønike 1812 i „Dansk Litteratur-Tidende“ (1811 og 13) karakteriserer i sidstnævnte Anmeldelse Grundtvigs Sprog som lige saa kraftigt som Tyge Rothes, men skønnere og jævner end det. — 25. Se N M 1808 S. 175, N M 1832, U S V S. 703—4;

G N M 1847 S. 223—24. — 26. *Risp* = beget Skomagertraad, jfr. Brage-Snak, 1844 S. 225: Lokes Mund „blev engang ordenlig syet sammen med Syl og Risp, eller var dog paa et hængende Haar nær blevet det; thi hvilket af To det egenlig var, er mig endnu ikke klart af den pudserlige Mythe“. — 27. Hakon „fik indført i Loven, at Julen, som før begyndte med Vinter-Soelhverv i den saakaldte Høke-Nat, og varede i tre Dage, skulde nu begynde paa samme Tid som de Christnes Juul, og holdes hellig, saalænge de tyve Kander Øl kunde vare, som Enhver, under Straf, var forpligtet til at have i Beredskab.“ Grundtvigs Oversættelse af Snorres „Norges Konge-Krønike“, I S. 133 f. — 28. G N M 1847, S. 209. — 29. Matth. Ev. 10, 24. — 30. Ved Oehlenschlägers „Poetiske Skrifter“ (som Grundtvig i 1806 ved en Fejlekspedition fik sendt i Stedet for „Digte“ 1803) „gik der et Lys op for mig over Oldnordens Skatte, dem jeg hidtil kun rugede over som en Drage.“ (Brevvexling med Molbech, 1888, S. 221. — 31. I „Brevvekslingen“ regner Grundtvig til „det mythologiske Afsnit“ af sit Forfatterskab „Alt, hvad jeg skrev før 1811, min Dimisprædiken selv kun halv undtaget.“ Sammesteds siger han: „selv den Christendommen meer eiendommelige Betragtning af det timelige Liv, som en Forberedelse til det evige, var hos mig mere *eddisk* end *bibelsk*.“ U S IV S. 231. — 32. Averroes fra Cordova (Ibn Roschd), † 1198, den største arabiske Peripatetiker. — 33. *Loke* = Locke. Stavemaaden „Loke“ findes oftere hos Grundtvig, se U S I S. 87: „Lokes dybe Granskninger“ og V U I S. 31. — 34. Skander-Beg, se „Mands Minde“ S. 400.